

Du, min bedste Kone, som jeg beder at opfylde dette efter mine Dage, vil den Allershøjeste tildele alt det, som er Dig tjenlig til den evige Lyksalighed. Du vil bede om det og intet andet og være fornøjet med, hvad Gud tildeler Dig. Saa vil vi ved Guds Naade til en evigvarende Lyksalighed igjen samles. Vore kjære Børn vil Du vedblive at opmuntre til Gudsfrygt og et dydigt Levned, saa vil Gud og velsigne Dine Bestræbelser og give Dig den sandeste Glæde af dem baade her og hisset, hvor vi igjen skal omfavne dem alle. For Din imod mig udviste ømme Kjærlighed og Hengivenhed, som jeg bestandig har stræbt efter at gjengjælde med ligesaa stor Oprigtighed og Kjærlighed, vil Gud og belønne Dig baade her og hisset. Mine oprigtigste Bønner og bedste Ønsker for Dig og vore kjære Børn, Kongen og hans Hus, Venner og Fjender, in Summa alle Mennesker vil Gud i Naade bønvhøre. Skrevet af Din endnu levende Mand og hengivneste

A. Undall.

Rønne, den 18de Februar 1789.

Om Anna Reimer og Cille Gad.

Ved C. Behrend.

De Oplysninger, som findes i Thuras Gynæceum og Schönau's Lærde Fruentimmer om de 2 norske Kvinder, den lærde Cille Gad og Salmedigterinden Anna Reimer, ere for største Delen hentede fra Dr. jur. Otto Sperlings Samlinger, men mærkelig nok har ingen af de 2 nævnte Forfattere medtaget alt, hvad de herom kunde finde i Sperlings Manuskripter.

Nedenstaaende Oplysninger, der ere hentede fra Sperlings Papirer og Breve¹⁾, kan derfor tjene til at supplere, hvad der i de nævnte Bøger er meddelt om de 2 Kvinder.

¹⁾ Sperlings Kopibog (Gl. kgl. Saml. 4° 3092^v). Sperlings Ms. de foeminis doctis (Gl. kgl. Saml. 4° 2110^b). Nogle Breve til Sperling fra Cille Gad og Anna Reimer (Ny kgl. Saml. 4° 596 og Bøllings Brevsamling).

Til sine Samlinger „de foeminis doctis“ søgte Sperling bl. A. Oplysninger hos Tormod Torfæus og i et latinsk Brev til denne af $\frac{30}{6}$ 1703 (i Kopibogen Nr. 236) udtaler Sperling, at Torfæus' Meddelelser¹⁾ om Anna Reimer og Cille Gad var ham meget kærkomne, og at han havde optaget dem blandt de lærde Kvinder. Han ved, at Anna Reimer har skrevet Salmer, men spørger, hvad Cille Gad har skrevet. Ogsaa de, der skriver Digte paa Modersmaalet, vil han optage i Værket. I et følgende Brev til samme af $\frac{15}{8}$ 1704 (Nr. 271) omtaler han Anna Reimers Salmer, som han haaber at faa Chr. Geertsens Søn til at trykke.

Den $\frac{20}{9}$ 1704 skriver han til Torfæus, at han med Glæde fra Anna Reimer har modtaget et Brev tilligemed hendes Salmer, som behage ham ved Ordenes Renhed og deres simple og oprigtige Fromhed, hvorfor de fortjene at udgives. Bogtrykker Chr. Geertsen havde ikke været uvillig til at udgive dem, men desværre var Bogtrykkeriet gaaet over til Sønnen, som ikke synes at ville trykke dem, saa at der ikke er meget Haab om at faa dem udgivet, men han lover atter at gøre et Forsøg. Det samme lover han i et Brev til Torfæus ($\frac{7}{10}$ 1705), hvori han ogsaa beklager Forfatterindens Fattigdom. Bogen er vistnok aldrig udkommen²⁾.

Det ovenfor omtalte Brev fra Anna Reimer synes ikke at eksistere mere, derimod findes følgende 2 Breve fra hende til Sperling nu i Bøllingske Brevsamling. Da Papiret er flosset i Randen, er nogle Ord usikre eller ulæselige (betegnet ved [] og . . .).

1) Velædle og Höylærd Hr. Docter, Hans kong. Mayts höy-
betroede Landraad! Höygunstige Patron!

Hans Velædelheds höyt-respecterede og meget anghemme
Missive, daterit Kiöbenhafn d. 9. Augusti indeværende Aar hafver

¹⁾ Torfæus Breve til Sperling er trykt i Torfeana v. Suhm p. 133 ff.

²⁾ Sperling selv havde ogsaa vanskeligt ved at faa sine Arbejder trykte; en stor Del af dem henligger endnu i Manuskript. Ogsaa mange andre, f. Ex. R. Vinding og Th. Bartholin, klagede over, hvor vanskeligt det dengang var for Forfatterne at faa deres Skrifter udgivne. (Se Raupach: Observationes ad orationem de præsentii rei sacræ et litterariæ in Dania statu. p. 85.)

ieg først d. 30. October glædelig erholdet og der udi priiser mig self lykkelig, at velædle Hr. Docter vilde min ringe Person den store Ærisbevisning betee; og der ieg den med største Hiertens Fornøyelse hafde igiennemlæst, kunde ieg deraf mærke hans Velædelheds omhyggelige Fliid og store Bevaagenhed til min liden Bogs Befordring til Trykken, for hvilke ieg hans Velædelhed alledyrmeligst som pliktskyldigst betakker og med dens videre Fremfart sætter ieg alle Ting udi Hr. Docters egen gode Despensation; huor og naar det kand skee, da er ieg med hans Velædelhed hiertelig vel tilfreds og fornøyet, eftersom ieg sikker veed, at denne Handel er alleeniste af Herren, at mig saa god og from en højfornemme Patron er beskikket, paa det at mit slætte og enfoldige ... (dog til Guds Ære hensigtende) Arbeyde ikke saa aldeelis skulde ligge i Skiul til ingens Nytte, mens at ieg med andre Guds Børn deraf kunde hafve Trøst og Fornøyelse. Gud forfremme det til sin Ære for Christi Skyld.

Ellers fornemmer ieg, at Hr. Docter vilde vide, om ieg er gift eller hafver været; da dersom det ikke skulle falde hannem kiedsommeligt eller misshageligt, vilde ieg hannem til dis vissere Underrætning paa det korteste demonstrere min Familie og Condition fra Ungdommen hid indtil: da er min Herkomst af den geistlige Stand paa alle Sider. Min sl. Fader nafnlig Hr. Henrik Reimer¹⁾ var barnfød her udi Stavanger og af hans Forældre fra Ungdommen holt til Skole til at lære boglige Konster. Der hand da var kommen saa vidt, at hand var klar fra Accademiet, er hand antagen til at være Collega Scholæ paa Hærlofsholm og der frequenterede i 6 Aar og da hand derfra resignerede, reyste hand her op til sit fædrene Land, og før end hand kom hiem til Stav., blef hand af en Tolder paa Brægenæs N.²⁾ Niels Christophersøn ombedet at blifve hos sig til hans Børns Informator, som ikke lenger varede end 2 Aars Tid, af Aarsage her hiemme blef et Landsbye Kald ledigt, kaldes Egersund, da hans gode Patron, høylærd Mag.

¹⁾ Henrich Petersøn Reimer deponerede 1634, blev 1640 kaldet til Sognepræst i Egersund og 1650 til Rektor i Stavanger, fik 1660 Udnævneelse til Sognepræst ved Domkirken i Stavanger, naar Embedet blev ledigt, hvilket indtraf 1665. (Thrap: Christiansands Stifts Præster 1899. — Löwold: Biografiske Efterretninger om Præster i Stavanger. 1890.) Hans af Datteren omtalte Virksomhed som Hører paa Herlufsholm, som jeg forøvrigt ikke har set omtalt andre Steder, og som Informator paa Brægenæs, kan efter det anførte ikke have strakt sig over mer end 6 Aar ialt.

²⁾ N. betyder vistnok her og senere nafnlig.

Thomas Vegner¹⁾, den Tid Supperintendent ofver Stavanger Stikt skref efter hannem, og hand da til omrørde Præstekald blef kaldet til Sognepræst og det betiente udi 10 Aar. Imidler er hand kommen udi Egteskab med min sl. Moder, Elen Jonædatter, huis Fader var Mag. Ionas Jensen²⁾, da Provst og Sognepræst her til Stav. Domkirke. Og der udi samme Kald er ieg fød og baaren A° 1644 d. 14 Iunii. Derfra igien blef min Fader vocerit af forærmældte Biskop Mag. Vegner at være Rector Scholæ her i Stavanger, huilken Bestilling hand med god profect forestod udi 15 Aars Tid. Er saa for det sidste, der Sognekaldet her i Stav. blef vacant, ved Kongl. Mayts. allernaadigste Bref kaldet til at være Provst og Sognepræst her ibid., huilket hand udi 18 Aars Tid betiente indtil hans Alders 74 Aar, da Vor Herre kallede hannem til sit evige Riges Herlighed, der mand skref 1684.

Anlangende min Person, huad Viderværtighed mig er ofvergaaen i Verden, da var ieg meget ung, der ieg ved Døden misted min sl. Moder; dog gjorde Gud det saa vel, at min Fader [fik] en from Hustru igien, som var høylærd Mag. Marcus Humble³⁾, da Biskop her ofver Stiktet, hans Datter, [huilken] som et sandt Guds Barn endnu lefver en velbedaget Enke. Angaaende mit første Giftermaal da fik ieg en Mand, som var af værdslig Stand og var en Ko. Ma. Foged ofver Ryefylke Fogderie her i Lænet⁴⁾; men saa snart vi vare sammen komne effter Guds Forsiun, ere vi (af privat Had og onde Menniskers Tilhielp) stødt fra [Brødet] og lefvede siden med hinanden (uden nogen virkelig Tienniste) udi 19 Aars Tid. Midler gaf Gud os 4 Børn, af huilke de trende ere hos Herren; en Datter nu paa 26 Aar har Vor Herre undt mig tilbage, som ieg (nest Gud haabes) skal være mig en Alderdoms Trøst. Mens ofver alt ofvergik mig paa et Aars Tid store Hierte-Bedrøvelser, idet ieg først ved Døden midsted min fromme Mand, 5 Uger derefter min allerkeriste Fader, samme Aar i Novemb. afbrendte Byen for os⁵⁾. Da hafde ieg 2 Børn og maatte mig

¹⁾ Thomas Wegner f. 1588 var Biskop i Stavanger 1627—54.

²⁾ Jonas Jensen var Hører i Helsingør 1599—1603 og blev 1610 Sognepræst i Stavanger. Død c. 1621 (se Kirkehist. Saml. 3. R. IV p. 354 og Thrup l. c.).

³⁾ Marcus Humble f. 1601, Biskop i Stavanger 1655—61. Datteren hed Johanne.

⁴⁾ Vistnok Peder Gadskesen eller Godtskesen, der ²/₁₅ 1662 fik Bestalling som Foged over Ryfylke. — ⁶/₄ 1665 fik Søren Matzen Bestalling som Foged sammesteds (Rigsarkivet).

⁵⁾ I Aaret 1684 hjemsøgte Stavanger af en Ildebrand, der lagde 150 Huse i Aske.

med dennem reterere ud paa Landet, saasom her var ikke Huuse i Byen. Der ieg nu med saa mange Slag af Guds faderlige Riis blef pidsket og tugtet, vidste ieg intet at afslae de mange mit Hiertes sørgelige Tanker med som en høybedrøfved Enke; thi tog ieg mig for at dicte aandelige Sange, og der ieg fornem mig deraf stor Trøst, blef ieg immer ved, Guds Aand dicteret og ieg skref, saa Gud være Tak, som ikke hafver ladet sin Naade hos mig værít forgjæfves.

Huad sig mit andet Giftermaal er anlangende, da er af velbaarne Hr. Cantzelie-Raad Herlof Trolle¹⁾ og hans sl. Fru Moder, Fru Hille Rosenkrantz opsendt en Person fra Danmark (barnfødt udi Kiøge, N. Jacob Ha[uen], som hafde været Protoculist ved den vensysselske Landmættieries Commission²⁾), at hand for dennem skulle være Forvalter ofver Udsteen³⁾ Closter og detz underliggende Gods, som de her eyede. Samme Person er ieg atter af Guds Providens kommen udi Egteskab med; og som Closteret og Godtzet blef soldt og afhendet, blef og min Mands Forvaldning op[hæfvet]. Siden den Tid hafver vi intet vist Brød haft til Op[hold (loftet være Gud) voris himmelske Fader hafver fødet os aligevel udi 17 Aar, vi hafver værít sammen. Vel kunde min Mand som andre være capabel til huad civil Bestilling hannem kunde blifve betroet, mens Tiderne ere nu saa vanskelige, at mand befrykter sig noget at paatage for de store Forandrings Skyld. Ellers hafde ieg tuende Brødre ordinerede Præster, Hr. Jonas Reimer og Hr. Marcus Reimer⁴⁾, som begge paa et Aar i Herren ere hensofvede, som tilbringede mig og en stor Hiertesorg. Af min sl. Faders Børn⁵⁾, som vare 13, er jeg den førstefødde; alle, som lefver, hafver Gud og Lykken favoricerit. til Velstand, men mig

¹⁾ Herluf Trolle til Snedinge var en Søn af Niels Trolle til Trolholm og Hille Rosenkrantz og en Sønnens Søn af den bekendte Herluf Trolles Broder.

²⁾ Hermed menes sikkert Kommissionen til Indførelse af en ny Matrikel 1681—87, se Universit. Tidsskr. 5. Aarg. 3. H. S. 26 og Jyske Saml. II S. 7.

³⁾ Utstein Kloster i Mosterø Herred, Stavanger Amt, omfatter 2 Øer, Klosterø og Fjølø.

⁴⁾ Jonas Henriksen Reimer blev efter at have været Kapellan i Sogndal Sognepræst samme Sted 1694, men døde kort efter. — Marcus Henriksen Reimer blev 1684 Sognepræst i Ly. Han døde 1694. (Thrap.)

⁵⁾ Thrap nævner 2 Døtre: Ellen ∞ Hartvig Godtzen, Kapellan i Stavanger, og Ingeborg ∞ Henrik Godtzen, Sorenskriver i Ryfylke, og Sønerne Henrik f. 1668 og Christian f. 1671, siden Sognepræst i Finnø.

altid contra til Veestand, saa jeg maa sige med Patriarchen Iacob: Min Tid er liden og ond og kommer ikke nær til mine Forfædris¹⁾. Dog Gud være æret for den rige Tolmodigheds Aand, hand altid har opholdet mig med; thi hafde hans Aand og Ord ikke været min Trøst, da maatte ieg lenge siden forfaret i min Elendighed.

Dette er ikkun en kort Extract af mine mange Anstød i Verden, som og nogenleedes af min Sangbogs Fortale kand eragtes og ikke videre her giøris fornøden at forklarís. Ellers det Hr. Docter vilde vide, om ieg hafver ladet nogen Vers udgaae paa Prent enten Bryllups- eller Liigvers eller noget andet saadant, da hafver ieg vel en stor Deel deraf offererit mine Venner, baade til Brylluper og Liigbegiønelser mens dog ikkun skrefvet, saasom [her er] langt fra Trykkeriøerne paa alle Sider, hvorføre mand paa disse Steder maa fornøyes med det skrefne og huis saadant som af mig er dictet er meestendeel alt paa Melodier, efftersom Folk her paa Steden har meest Behag udi Sangvers; og dersom det kand være Hr. Docter til Behag, skal ieg med allerførste Leylighed ved Skiberom skikke hannem en Deel deraf saavel som nogle andre Carmina. Det skulle strax hafve skeed, dersom ieg tilforn hafde faaet hans Velædelheds Bref, mens nu skal det være rart, at nogen Skiberom gaaer saa sildig paa Aaret.

Ellers hafver ieg effter Hans Kongl. Mayts. Henreyse her fra Stavanger hannem til Ære dictet en enfoldig Sang og et lidet Carmen, som ieg har sendt til velædle Hr. Historiagryphos Tormod Torvesøn (huis sl. Kieristes første Mand var ogsaa min Morbroder N. Mag. Lauritz Jonæsøn, Lector Theolog. her i Stavanger²⁾), at hand ved Leylighed vilde lade sig behage at skikke Hr. Docter det ned til Kiøbenhafn, som ieg vil formode er hans Velædelhed alt til Hænde kommen, og huis ikke skal den tillige med det [andet] nedskikkes. Dette Bref maatte ieg lade gaa med Posten, at hans Velædelhed derved ydmygeligst kunde besuaris paa hans velmeente særhøflige gode Skrifvelse, at Tiden dermed ikke skulle saa lenge tarderis til Skiberommenes Udseygling, som maaskee ikke nu blifver førend in Martio eller Aprili. Jeg beder ydmygeligst om Forladelse for lang Ophold med saadan Vidløftighed; det er alt betenkt til hans Velædelheds dis udførligere og klarligere Viden-

¹⁾ 1. Mosebog 47—9.

²⁾ Torfæus var gift med Anne Hansdatter kaldet Stangeland, som tidligere havde været gift 1) med Laurids Jenson, Lect. theol. ved Stav. Domkirke og 2) med Iver Nielsen Løm, en Slægtning af Holberg. (Minerva 1787. p. 31.)

skabs Opliusning. Jeg recommenderer min ringe Person stedtze udi hans Velædelheds gode Gunst og vil saa hermed hafve hannem med alt huis hannem kiert er udi Guds faderlig Naade befalet!

Stavanger d. 8. November Anno 1704.

Med stedtze forblifvende Velædle og høylærd Hr. Docters
ydmygste Tiennerinde

Anna Reimer.

P. S. Er ellers noget, som velædle Hr. Docter hafver at befale, bedes ydmygeligst mig med nogle faae Ord maatte tilkiendegifves. Vale in Christo.

2)

Velædle og høylærde Hr. Landraad Docter Sperling. Høygunstige Patron og høyt-æstimerede velbefunden gode Velynder!

Jeg hafver nødt den store Ære d. 5te December, at ieg velædle Hr. Docters meget annehmme Missive ved Posten under høylærd Mag. Iacob Raskes¹⁾ Couvert hafver erhholdet af Dato 30. October. Det var mig utenkt, at ieg af Hr. Docter skulle fornummet en saadan behagelig Fornøvelse, idet hands Velædelhed siger sig at hafve hafft en Glæde mit ringe qvindelige Værk at see og læsse, for huilket ieg med allerstørste Ydmyghed min skyldigste Taksigelse aflegger. End ydermeere skrifer Hr. Docter, at ieg ey kand glæde hannem meere end af hand jo meer og meer maa see min Fliid og Vindskibelighed i det, som Gud mig med begafvet hafver; huilken fromme Hr. Docters gode Tale mig distomeere persvaderer og animerer til diss meere og større Flid (af Guds Naade) at anvende, saa vidt Tiden og Leyligheden udi allermueligste og yderste Maader vil tillade. Ti ieg (dissvær) med mine lever udi en slæt Tilstand og ringe Vilkor. Om Søgnedage maa ieg arbejde og virke med mine Hænder, huis ieg har lærdt til mit Livves nødtørfstige Ophold, men om Søndagene og hellige Dage effter ald Guds Tiennistes Forrætning, som dog ikkun er en kort Tid, hvor udi ieg alleeniste det geistlige Værk kand tage mig for Hender, saa ieg med ald Billighed maa lignes ved det Israelittiske Folk i fordum Tid, huilke med den eene Haand stridet og med den anden bygde paa Templet, huormed ieg maa være fornøyet

¹⁾ Jacob Rasch f. 1669 i Stavanger levede efter at være bleven Student 1688 længe i Danmark. Han var nøje kendt med Torfæus og iestod i flere Aar Trykningen af hans Skrifter; mest kendt er han som Rektor i Kristiania 1706—37.

effter Guds Villie. Men hafde Gud behaget at gifvet mig mit fornødende Lefnetzophold (uden stor Omsorg) til mig og mine, hafde min Glæde aldrig været større end at ieg mig gandske hafde hengifvet til at ligge udi den hellige Skriftes Studeringer baade Nat og Dag med Anna Phanuels Datter¹⁾, mens nu maa ieg skikke mig effter Tiden og være fornøyet, ti Gud kræfver ey meere end hand self gifver Aand og Naade til.

Ieg finder og udi Hr. Docters gode Skrifvelse, at hands Velædelhed holder det for en rar Ting, at udi vore Tider skulle findes dem, som udi Alderdommen skulle blifve fremturende udi det gode, som ere de boglige Konster, de hafver lærdt udi Ungdommen, da holder ieg det endog meget rarere, at der endnu skulle findes nogen, som udi ringeste Maader skulle æstimere nogen for en ringe Gafve, som dennem af Guds Naade kunde være meddeelt; ti effter Skriftens Ord ere Helgene formindskede og de trofaste ere faae²⁾, saa hafver dog Gud til sin Tienniste nogle bevaret, der ikke har bøyet Knæ for den Afgud Baal: idet at fromme Hr. Docter, som af Gud er en høy oplyst Guds Mand, ey mistrøster et simpel og enfoldigt Menniske i sit velmeente Verk og Arbeyde, men det langt meere opmuntrer til at fare fort i det gode, huorfore det er mig en Trøst og Bestyrkning, om nogen grofve Calumnianter kunde findes, huilke alle Ting udlegger til det værste, som dog i en god Meening er giordt, og ikkun æstimerer dem, der udi Ære og Værdighed ere opsatte; men fromme Hr. Docter er mig noksom et trofast Vidne, at mit velmeente Arbeyde og ringe Verk nogenleedes kand staa sin Proba, huorfore Gud være hands Løn. Ieg vilde ønske at være saa lyksalig, at ieg ikkun en Uges Tid kunde være saa nær hos hands Velædelhed, at ieg mundtligen kunde hafve den store Ære at discurre og conferere med hannem til disto høyere og videre Oplusning udi mit (af Gud) begyndte Værk, da skulde det være mig den høyeste fornøyelige Glæde, som ieg udi dette dødelige Lif nogen Tid vilde begiere, men efftersom det ikke for min Alder og slætte Tilstands Skyld kand skee, at den Ære dog maatte mig tillades, at der imellem os aarligen maatte holdes en skriftlig Corespondens, af huilken ieg udi alle mine verdslige Viderværtigheder kunde hafve mit Hiertis gode Fornøyelse. Ti vi ere vel her i Verden ulige af Stand; dog er der ingen Persons Anseelse for Gud, men vi for

¹⁾ Lukas 2, 36.

²⁾ Psalm. 12, 2.

Gud paa en Dag skal stilles og stedes for Vor Herris Jesu Christi Domstol og da hafve lige eens Glæde hos Gud. Om Gud sparér mig Livvet, skal ieg til Foraaret ved Beylelighed skikke Hr. Docter noget lidet meere af mit enfoldige Arbeyde, at hand der af (som min gode Patron) kand see, at ikke ieg af Forsømmelighed og Ladhed grafver mit lidet betroede Pund i Jorden.

Den Qvindes Person af Bergen, nafnlig Cille Gad, som mig lidet er bekendt, veed ieg dog (velædle Hr. Docter til nogen liden Effterrætning) at mælde om. Hendes Fader er fød her udi Stavanger og hands Fader var en Capitain men hand døde Anno 1649, da ieg var et Barn, og effter Faderens Død fløttede hands Moder hen udi Bergen-huus Læn og der holt Præceptor til hendes Søn Knud Gad, som hannem flitteligen oplærde udi Meening, at hands Moder vilde, at hand skulde blefvet ved Bogen; men der hand kom til Alder og Fuldkommenhed til Accademiet, hafver hand der til ey haft Lyst, men gaf sig under det millitarisce Væsen og avancerede, indtil hand blef Auditeur under det bergenhuisiske Regiment. Imidlertid giftede hand sig med en fornemme Præstes Datter, huis Fader heedt Hr. Abraham paa Tysnæs¹⁾ og med hende afledede denne eene Datter, hvilke(n) Faderen self fra Barndommen flitteligen informerede (efftersom hun hafde et saare got ingenium) udi Latin, Gredsc og Hibraisc og som der siges om hende: dersom hun hafde været en Mands Person, kunde hun udi hendes femtende Aar været døgtig at demiteris til Accademiet og end ydermeere siges om hende, at hun var god fore at disputere udi disse trede Sprog med hver høylærd Mand, hende forekom²⁾. Hendes Moder er for rum Tid siden ved Døden afgangen, og hun siden har været hos hendes Mormoder, som er en Enke og boer paa Landet paa hendes Enkegaard. Hendes Alder, er mig sagt af dem, som hende kiender, skal være 30 Aar.

¹⁾ Abraham Jørgensson (Ullensaker eller Berg?) f. c. 1610. Sognepræst paa Tysnæs 1638 † 1668; han havde en Datter Anne Jørgensdatter. (Lampe: Bergen Stifts Præster. I. p. 245).

²⁾ Daae (Norske Bygdesagn I p. 136) mener, at Holberg har ment Cille Gad med den Zille Hans Dotter, hvem han lægger „Gynaicologia eller Forsvars Skrift for Qvinde-Kiønnet“ i Munden, og om hvem han fortæller, at hun 8 Aar gammel begyndte at studere og . . . „paa 6 Aars Tid jeg blev saa klog / jeg kunde explicere / den mørkeste latinske Bog /. Jeg kunde deponere.“ Sml. L. Daae: Optegnelser til Holbergs Biografi p. 26 og J. Nordahl-Olsen: Holberg i Bergen. p. 59. Hvor Holberg selv i „Bergens Beskrivelse“ (p. 95 f.) omtaler lærde Mænd og Kvinder, der levede i Bergen i hans Barndom, nævner han ikke Cille Gad (men Dorothea Engelbrethsdatter).

Anlangende hendes Fald, da er det (Gud bedre) alt for sandt. Ti den Vinter 1704 laae en ustindisk Flaade fra Holland Vinterlag der henne, som hun var hos hendes Mormoder, og udi Mormoderens Fraværelse er hun af en Persson paa Skibene blefvet bedragen til Synd, og der var ingen, som kunde mærke paa hende, at hun reede til Barsel, men hun holt det alt gedult ved sig self indtil den Tid, at hun skulle føde; da er hun for sig self indgaaen udi et Kammer, og som der da hørdes noget af hendes Adfærd udenfore, da er Folk indkommen og finder hende med et dødt Foster, og der hun blef beskyldet fore det self at hafve ombragt (som dog dertil ingen Tegn befantes) suarede hun, at det var dødt fød. Sagen kommer for Sorenskrifveren Monsieur Peder Heiberg¹⁾, som er Mag. Jacob Raskes Svoger. Hand dømmer hende til Lifvet. Sagen kommer atter ind for velædle Hr. Laugmand Niels Knag²⁾. Hand hafde samme Dag en, som var hands egen Tienniste-pige paa hands Afvelsgaard, huilken hafde myrdt hendes Foster, som og skulle hafve sin Dom. Da dømte hand tillige med hende ogsaa den bedrøfvede Cille Gad fra Lifvet, hvor ofver hun er blefven heel disperat; men hendes Fader har appelleret Sagen til den kongl. Ober Hofræt. Gud hielpe det fattige Menneske. Hendes Venner, som ere de beste og fornemste udi Bergen, ere for hendes Skyld meget bedrøfvede og sorgefulde. Dorothea Engelbretzdatter, som har ladet de Sangbøger udgaa, er hendes Moders Søkende-barn.

Kunde nu den fromme Hr. Docter med Ord eller Skrifvelse enten hos Hands Kongl. Mayt. eller andre Venner vere en god Mediator til dette fattige Barns Lifs Frelse, var det en stor Almisse for Gud. Hun var dog af Gud meget vel begafvet med Aandens og Naturens Gafver; ti var det Synd, at saadant et Menneske skulle saa liderlig omkomme. Ti beder ieg hiertligen: kand nu Hr. Docter her udi giøre nogen Hielp, da gjør det for Gud Skyld; har hun syndet før, da troer ieg vidst, at hun her effter seer sig bedre fore. Maria Magdalena var udi samme Tilfælde en grof Synderinde, men effter hendes Omvendelse er hun dog det kieriste Guds Barn. Nu,

¹⁾ Peder Heiberg, Sorenskriver i Søndhordland fra 1679 var gift med Anna Mogensdatter Rasch (H. K. Heiberg: Optegnelser om Familien Heiberg).

²⁾ Niels Knag (siden adlet under Navnet Knagenhjelm) blev 1695 Lagmand i Bergen. Han udgav en Beskrivelse over en Rejse i det nordlige Norge i Aaret 1690 (trykt i Danske Mag. V. 273) se Norsk personalh. Tidsskr. II. 101.

Gud giøre alle Ting til det beste for denne fattige, fattige Synderinde for Jesu hellige Nafn Skyld.

Ieg er befrygtende, fromme Hr. Docter, at ieg skulle incommodere hannem med mine vidtløfftige Skrifvelser; dog bygger ieg paa det fromme Hierte, som ieg af hands serhøflige Missiver har fornømt, huilket aarsager den Dristighed hos mig, at ieg saa fripostig lader Pennen gaa, huorfore ieg hiertelig beder om Forladelse. Kunde en Gang min liden Sangbog komme til Trykken, mens ieg lefver, og ieg den maatte see, vilde ieg siden gierne (effter Guds Behag) med Simeone fare i Fred; og huis det da er gandske umueligt, saa maa ieg dog være fornøyet og trøste mig derved, at min eeniste Datter og mine andre Venner dog kand hafve en Glæde deraf effter min Død.

Nu i Jesu Nafn vil ieg slutte og først hiertelig takke Gud, som med Sundhed og Velstand hafver sparet høylærde Hr. Docter til denne Dag, og derhos inderlig bede Gud om, at hand vilde legge mange Aar til hands Alder og gifve hannem tuusindfold Velsignelser af sit Velsignelses Vandspring her ofven og Velsignelses Vandspring her neden. Ia Gud velsigne hannem til de evige høye Grentzer, det ønsker ieg, som aldrig nogen Dag skal aflade at bede got for hannem hos Gud, med stedtze forblifvende til Døden velædle Hr. Docters

allerpligtigskyldigste og ydmygeste Tiennerinde

Stavanger d. 19. December Anno 1705.

Anna Reimer.

Fra Fængslet i Hoop¹⁾ sendte nu Cille Gad d. $\frac{4}{5}$ 1706 et latinsk Brev til Sperling, hvori hun fortæller, at hendes Fader, for nogle Maaneder siden hos Anna Reimer i Stavanger har set 2 Breve fra Sperling til Torfæus, hvoraf det fremgik, at hun skulde omtales i „De lærde Kvinder“. Hun beklager, at hun ikke tidligere havde vidst, at der ventede hende en saadan Ære; og hun beder Sperling høre hendes Faders Fremstilling af hendes Ulykke og derefter hjælpe hende ved Henvendelse til Kongen. I dette og et Brev af $\frac{5}{5}$ s. A. til Konfessionarius²⁾ hævder hun, at hvis hun har syndet, er det af Uvidenhed og ikke med Vidende og Villie. Underdommeren

¹⁾ Gaarden Hop paa Askøen ved Bergen ejedes af Lagmand Niels Knag.

²⁾ Peder Jespersen var kgl. Konfessionarius 1688—1714.

eller Sorenskriveren (scriba juratus) har frikendt hende, men Landsdommeren og judices jurati (Lagrettemændene) har dømt hende; ogsaa Konfessionarius beder hun om at gaa i Forbøn hos Kongen. Begge disse Breve ere indlagte i et tredie af $\frac{7}{8}$ s. A. til „min hierte kiere Fader Knud Gadd“, hvem hun beder rette mulige Fejl i dem og sende dem til Adressaterne. Atter i dette Brev hævder hun, at hun ikke har syndet med Villie; i Fødselstimen havde hun af Smerter ikke været sig selv mægtig, hvilket var noksom bekendt „baade for alle paa dette Sted og for selve den onde Kvinde (ipsi malignæ mulieri)“. Hun vil gjerne, at hendes Navn opbevares i Sperlings Samlinger; thi hun skammer sig ikke over at være i Folkemunde, da hun føler sig uskyldig og er stolt af, at hendes Skrifter har vundet kyndiges Bifald. Hvordan Sagens Udfald end bliver, beder hun om en snarlig Afgørelse af sin Skæbne.

I Juli 1706 svarer Sperling paa Brevet til ham og søger deri at trøste hende: hvis han var Dommer, vilde han frikende hende, og han haaber, at hun vil undgaa Straf ved sin, som han mener, aabenbare Uskyldighed. Han har gennemlæst Sagens Akter og Vidneførsler og finder intet, der kan medføre Dødsstraf. Hun hører ikke til de letfærdige og ukyske Kvinder, som Loven taler om¹⁾. Hendes Kæreste har bedraget hende og efterladt hende frugtsommelig, og hun har født et Barn, uden at hun paa Grund af Smerterne selv har vidst af det. Hvis hun nu, som hun ønskede, havde bragt et levende Barn til Verden, vilde hun være bleven modtaget som Hustru med aabne Arme, men at Skæbnen har overklippet Barnets Livstraad, kan ikke lægges hende til Last. Hun har været sponsa og nær ved et lovligt Giftermaal. Men alt dette havde de forrige Dommere ikke villet indse; nu

¹⁾ D. L. 6—6—7. Letfærdige Qvindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris Hovet settis paa een Stage. — 8. Vorder noget letfærdigt Qvindfolk med Barn og med sin Barnefødsel i Dølsmaal omgaar og ikke bruger de ordentlige beskikkede Midler, som hende og Fosteret i saadant Tilfald kunde betiene og samme Barn borte bliver eller paaskydis at være død født eller i andre Maader forkommet, da skal hun agtis saasom hun sit Foster med Villie hafde ombragt.

havde hun kun Gud til Vidne paa sin Uskyldighed og gode Samvittighed. Hun dømtes ikke af Loven, men af Dommeren, som ikke lagde Mærke til Lovens Mening, og for hvem den var skrevet, og han roser den første Dommer, der hellere vilde dømme efter Fornuft og Billighed end hænge sig i Lovens Bogstav. Til Slutning beder han hende tænke paa de mange andre Kvinder, der ere blevne uskyldig dømt, og stole paa Gud og Kongens Naade.

Cille Gad takker i et nyt Brev ($\frac{14}{10}$ 1706) Sperling for hans trøstende, faderlige Brev. Hun ønsker sig en saadan Dommer som Sperling, han vilde sikkert lade Medlidenheden besejre Lovens Strenghed. Nu har hun ingen Bøger hos sig og Sorgen har udtørret hendes Digteraare, saa at hun ikke engang kan takke ham paa den Maade, hun ønskede, for hans faderlige Omhu for hende.

Herpaa svarer Sperling d. $\frac{5}{8}$ 1707 og beder hende atter have godt Haab om Sagens Udfald. Hun maa ikke skyde Skylden for sin Ulykke paa sine lærde Sysler, som netop nu skulde være hende til Trøst og holde hende oppe.

Efter at Overhofretsdommen var faldet, indankede Knud Gad Datterens Sag for Højesteret med Anmodning om, at Sorensskriverens Dom maatte blive konfirmeret efter dens Motiver, nemlig: at hun havde født i en aaben Seng uden „Gvardiner“ i en Dagligstue, hvor Folk kom og gik, og hvor der ogsaa havde været Folk tilstede under Fødselen, hvilke dog troede at hendes Raab og Skrig foranledigedes af hendes gamle Sygdom, Sten, dernæst at hun havde aabenbaret for sin Mormoder, at hun var svanger, og endelig at Fødselen var kommet over hende mange Uger før Tiden. Sagen kom for Højesteret d. $\frac{6}{8}$ 1707. Den først voterende Assessor Ernst „bifalder Overhofretsdommen efterdi det er bevist, at hun ved Fødselens Tid har vist alle Folkene ud fra sig, ogsaa siden forvaret Barnet i et Skrin under Laas og Lukke og i saa Maade ikke har brugt de lovlige Midler, hvorfor hun faar at lide efter den i Dommen allegerede Articul (D. L. 6—6—8).“ De andre Dommere sluttede sig uden videre til dette Votum,

kun P. Hiort „beklager dette stakkels Menneske, men kan ikke hjælpe hende, at hun jo faar lide efter Overhofretsdømmen“. (Højesteretsprotokollen i Rigsarkivet.)

Den 3. Sept. 1707 skrev Sperling saa følgende Bønskrift til Kongen (Kopibogen Nr. 324):

Stormæchtigste allernaadigste Arffvekonge oc Herre!

Till Edersz kongel. Maytt. med allerydmygeste Bøn fordrister jeg mig allerunderdanigst at fremtræde for at bede for et stackelsz Menniskesz Liiff, som heder Cillie Gad udaff Norge, som er dømt derfra for nogen hendesz Forseelse imod Edersz Mayttsz. Low, som jeg dog icke meener at være saa stor oc forsætlig, at jo Edersz Maytt kand bevise Naade, fordi der er icke beviist imod det stackelsz Menniskesz, at hun haffver født i Løn, der hun for Fødselen haffver mange kundgiort, at hun var schwanger, meget mindre at haffve myrdt hendesz Barn, efftersom at Acterne siger, at der haffver været mange Qvinder tillstede den Tid, hun var i Barnsz Nød, som hendesz Raab oc Skriig haffver fornummet oc offentlig attesteret, at de ingen Barneskriig haffver hørt; saa oc den Tid hendesz Barn er bleffven besictiget er icke funden noget Tegn paa det samme, huorved kunde kiendesz, at det var myrdt. Er altsaa intet imod E. M. Low der i begaaet, Hvad ellersz effter det døde Barnsz Fødsel ved hende kand være dølt oc forseet oc fore Skamsz Skyld hun haffver meent icke giordesz behoff at raabe mange der tiil som tiil et dødt Baren, det formeener jeg E. Maytt nocksom kand perdonere een Qvindesz. Person, som icke saa liige alle Lowensz Puncter haffver vist at tage i act. Hvilcket ocsaa haffver anseet den første Dommere, Sorenskriffveren, som viste best Beskeden om dette Tilfald oc derfor dømte hende fri, naar hun hendesz Bøder afflagde oc betalte. Edersz Maytt haffver derfor meget større Aarsag at beviise det elendige Menniske Deresz Naade end som Sorenskriffveren sin Rætfærdighed; huortill kommer endnu, at dette Menniske haffver sig lagdt effter boglige Konster oc i hendesz greckske oc latinske Spraag offver alle Maader vel er forfremmet, huormed hun endnu kunde meget gott udrætte viidere i Værden, saa det skulde være største Ynck oc Skade, at det Menniske saa ynckelig skulde slutte hendesz Dage.

Beder derfor allerunderdanigst E. M. vilde være aff den store Naade oc forskaane dette Menniskesz Liiff, som er kommen fast aff Vanvittighed till dette Ufald oc imod hendesz Villie. Edersz

M. Mildhed haffver ladet sig ofte see i meere Tillfælde, saa jeg haabes allerunderdanigst ocsaa at bliffve bønhort for dette Meniske, huisz yndelige Lærdom saaledesz at skulde spildesz mig gaar till Hiertet. Nest alle Kongel. Lycksalighedersz Ynske forbliffver jeg

E. K. M.

allerunderdanigst lydigste Tienner.

Kiøbenh. den 3. Sept. 1707.

Bønnen blev hørt og d. 18/3 1708 lykønsker Sperling Cille Gad til, at hun nu er frikendt og er bleven befriet for de ubillige Dommere, der fortolkede Loven fejlagtigt. Kongen ræsonnerede saaledes: hvis den første og nærmeste Dommer har kunnet frikende hende, saa vil jeg tilvisse ikke fordømme hende. Sperling haaber snart at se hende i København.

Den 6. April 1708 sendtes der et kgl. Brev til Stiftamtmand de Tonsberg, at Knud Gad „til sin Datters Zille Gad — som formedelst at hun ei har brugt de beskikkede Midler ved hendis Barnefødsel af Vores Høyeste Ret var dømt fra Livet, og Vi den 2. Septembr.¹⁾ sidstforleden for Lifsstraf af sær kongelig Naade allernaadigst haver pardonneret dog derimod at udstaa Kirkens Disciplin, betale sine Lejermaalsbøder og derforuden til Exempel for andre at forblive i Fængsel et Halvaars Tid paa hendes egen Bekostning og siden Landet at foryises — hendes Bortsendelse derfra Landet maa nyde Dilation, indtil han hende med allerførste Leilighed til Vands og det inden sex eller otte Uger i det længste kand faa bortført. Hafn. 6. April. 1708.“ (Norske Tegnelser.)

Hvad Sperling fortæller om Cille Gad i „de foeminis doctis“ er dels bygget paa Anna Reimers og Torfæus' Breve dels paa Processens Akter²⁾, og indeholder naturligvis meget,

¹⁾ Hvis denne Dato og Datoen paa Sperlings Brev (2/3) begge ere rigtige (og samme Stil) maa Benaadningen altsaa (vel efter Faderens Ansejning) være sket, inden Sperlings Brev afsendtes.

²⁾ Det er nedskrevet efterhaanden; først en kortere Fremstilling, derpaa (vistnok efter Samtale med Faderen og Gennemlæsning af Sagens Akter) en udførligere, der ender med, at Sagen nu er for Overretten; derpaa om Udfaldet her osv.

som ganske falder sammen med det ovenfor meddelte; her gives derfor kun et Uddrag deraf.

Cille Gad blev forført af en Sømand paa et ostindisk Skib, en Boutellier, der hed Boda eller Bodean¹⁾, og som skulde stamme „ex Puteanis“²⁾ og have samlet sig en Formue³⁾. Med ham var hun trolovet, og da han sejlede bort, lovede hun senere at støde til ham i Holland. Under Forberedelserne til denne Rejse kom Fødselsstunden over hende ganske uventet 7—8 Uger før Tiden i et Værelse, hvor hun plejede at ligge, og hvor der var flere Kvinder tilstede, som spiste til Aften. Disse ilede dog ikke til, da de hørte hendes Raab, og hun, der ikke var sig selv mægtig, tilkaldte heller ingen af dem, men bad dem gaa bort uden selv at vide, hvad hun sagde paa Grund af Smerterne, saa at hun ikke engang vidste, at hun havde født et Barn, før Smerterne var hørt op. Da hun var kommet til sig selv, fandt hun et lille Barn ligge dødt hos sig. De tilstedeværende havde ikke hørt nogen Graad af Barnet, hvorfor det er lidet troligt, at hun har øvet Vold mod det. Hun tilkaldte nu en Tjenestepige, som hun bad fra et andet Værelse at hente et Skrin, hvori hun gemte sine Bøger og Papirer, og som neppe havde Slaa eller Nøgle til at lukke det. Da Pigen gik bort igen, lagde hun Barnet i Skrinet ovenpaa sine Sager, og da Pigen kom tilbage, lod hun hende bringe Skrinet tilbage til det Sted, hvor det før havde staaet; det kaldes i Norge Stabuer, er ikke lukket men tilgængeligt for alle⁴⁾. Hun erklærede at have gjort dette i den Hensigt at vise Bedstemoderen Barnet, naar hun kom tilbage, og lade lave et Svøb, hvori Barnet kunde begravnes. Da en Kvinde havde gjort Anmeldelse om Sagen, sendte Underdommeren to troværdige Kvinder hen at undersøge, om de kunde finde noget Tegn

¹⁾ I Norges Land og Folk XII p. 165 kaldes han: den hollandske Kunstner Boudaen.

²⁾ Puteaux nærved Paris (?).

³⁾ Han har rimeligvis været en Slægtning af Pieter Boudaan, der stammede fra Frankrig og i Midten af det 17. Aarh. var Leder af det ostindiske Kompagni i Middelburg i Zeeland.

⁴⁾ I det ovenfor anførte Sted af Daaes Norske Bygdesagn siges, at hun „myrdede sit Foster, som hun længe skjulte blandt sine Bøger“.

paa, at der var lagt voldelig Haand paa Barnet; og disse bevidnede helligt, at de intet kunde finde, hvorfor Dommeren frifandt hende for Dødsstraf; men ikendte hende de Mulker, der pleje at paalægges de forførte. Men da Sagen kom for judex provincialis, dømmes hun fra Livet ifølge Lovens Kap. 6—6—8 (se ovenfor) fordi hun ikke havde anvendt de Forholdsregler, som det paalægges de fødende at iagttage, og ikke havde tilkaldt nogle Kvinder, der kunde hjælpe hende under Fødslen. Faderen appellerede til Overhofretten i Norge, men da hun ogsaa her blev domfældt, appellerede han atter til Højesteret i København (1706). Ogsaa her blev hun dømt fra Livet og Faderen tog da sin Tilflugt til Kongens Mildhed. Kongen heviste Sagen til sit Raad, der erklærede, at den var af den Beskaffenhed, at Kongen kunde anvende sin Benaadning, efter som den første og nærmeste Dommer, der bedst kendte hele Sagen, havde frikendt hende. Saasart hun kom fri, rejste hun til København, hvor Faderen nu boede efter at have giftet sig anden Gang. Her levede hun nu til August 1711, da baade hun og Faderen døde af Pest. Som Vidnesbyrd om hendes Lærdom nævner Sperling hendes Breve til ham: „jeg tror ikke, at selv Ovid har kunnet skrive Vers lettere og elegantere“¹⁾. Blandt hendes udgivne Bøger omtales en latinsk og græsk Oversættelse af „Den gudelskende Sjælens Skat“. Men dette og andre Arbejder af hende gik til Grunde ved Bergens Brand (1702), der bragte hende i den yderste Fattigdom.

¹⁾ Som Prøve paa hendes Digte hid sættes følgende Linier af Brevet til Sperling af $\frac{4}{5}$ 1706:

Nam me Pegasidas primus [o: Faderen] deduxit ad undas
 Ne male foecundæ vena periret aquæ
 Primus et ingenium teneris aspexit in annis
 Utque Pater natæ duxque comesque fuit.
 Si saperem, doctas odissem jure sorores,
 Numina cultrici pernicioza suæ.
 Sentit amans sua damna fere, tamen hæret in illis
 Materiam culpæ persequiturque suæ.
 Sic si non nunquam, quas me læsisse recorder
 Devoveo Musas Pieridasque meas
 Cum bene devovi, nequeo tamen esse sine illis
 Quodque mihi telum vulnera fecit, amo.